

Motion till riksdagen

1989/90:Ju613

av Rolf Dahlberg m.fl. (m)

Påföljden för misshandel m.m.

Våldsbrotten ökar

Det står klart att en stark känsla av otrygghet råder i vårt samhälle på grund av brottsutvecklingen. Detta är tyvärr inte något nytt, men känslan verkar nu vara mer utbredd än någonsin tidigare. Människor oroas av brottsnivån och särskilt av den ökande våldsbrottsligheten.

Under 1989 begicks omkring 1,1 miljoner brott. Det innebär en femdubbling sedan år 1950. Våldsbrotten har under en följd av år ökat stadigt. Det har ifrågasatts om dessa siffror visar "verklig" ökning av våldsbrotten. Det har sagts att orsaken till de stigande siffrorna i själva verket är en ökande anmälningsbenägenhet. Det är troligt att benägenheten att anmäla våldsbrott har blivit större i vårt land. Å andra sidan måste resultaten av så kallade offerundersökningar beaktas.

Sådana har genomförts i Sverige bland annat 1984-85. Då svarade drygt 5 % av de tillfrågade att de blivit utsatta för våld eller hot om våld under de senaste tolv månaderna. Av de som uppgav att de utsatts för grövre våld, d.v.s. våld som ledde till synliga märken eller kroppsskada (motsvarande 1/4 av samtliga uppgivna våldshändelser) hade knappt ett av tre fall lett till kontakt med polisen. 12 % av den vuxna befolkningen sade sig någon gång under det senaste året ha avstått från att ge sig ut på kvällen av oro för att bli överfallen, rånad eller på annat sätt ofredad. Dessa uppgifter förmedlar en bild av en avsevärt mer utbredd våldsbrottslighet än vad statistiken över anmälda brott ger vid handen.

Våld och alkohol

Det finns ett klart samband mellan alkoholkonsumtion och våldsbrott. Samtidigt är det inte så enkelt att konsumtion av alkohol kan utpekas som den avgörande faktorn för att våldsbrott begås. I Brottsutvecklingen 1988:2, BRÅ forskning, anføres följande:

Det är väl dokumenterat att en stor del av dem som är inblandade i våldsbrott är alkoholpåverkade. Den svenska forskning som finns pekar på att 70-80 % av gärningsmännen och 40-50 % av offren är alkoholpåverkade vid våldstillfället (Wikström, 1980; Kühlhorn m.fl., 1984). Samtidigt är det dock så att mycket få av alla tillfällen där det förekommer berusning resulterar i

våld. Det finns inte heller något närmare samband mellan alkohol- och våldsutvecklingen de senaste årtiondena (Wikström, 1987 b). Något enkelt samband mellan alkoholkonsumtion och våld finns således inte.

I skriften Våldet i Sverige, kortversion av Rapport 1984:1. BRÅ forskning, diskuteras sambandet alkohol-våld. I rapporten konstateras att bara i 16 % av det genomgångna domstolsmaterialet var varken gärningsmannen eller offret berusade. Vidare anför:

Men givetvis skapar alkoholen inte alltid våldsbrott. Mellan 15 och 15 miljoner gånger per år dricks alkohol som motvarar minst en flaska vin här i landet. Det visar en riksomfattande enkätundersökning. Det är uppenbart bara några promille av alla berusningar som leder till våldsbrott, åtminstone gäller det de allvarigare, kända våldsbrotten.

Vilka begår våldsbrott

Då kan man fråga sig vilka det är som begår våldsbrott i samband med alkoholförtäring. Även denna fråga behandlas i den ovan nämnda skriften Brottsutvecklingen. I denna konstateras:

Att det handlar om en ökning av den våldsbrottslighet som har sina rötter i subkulturer med medlemmar som är missbrukare och/eller kriminellt belastade och som riktas mot offer utanför den egna kretsen. Hypotesen är intressant bl. a. eftersom en stor del av våldsbrottslingarna har en omfattande tidigare kriminalitet, många är dessutom kända för missbruk (Wikström, 1985).

Det har vidare gjorts undersökningar som närmare har granskat vilka som är gärningsmän vid våldsbrott. I Brottsutvecklingen anförts vidare i den frågan:

En stor del av fallen i city-områdena sker mellan tidigare socialt belastade personer och personer som inte är socialt belastade. Så t.ex. utspelades 2/3 av de polisanmälda våldsbrotten i centrala Stockholm år 1982 mellan en person som hade en tidigare kriminell belastning och en person som saknade en sådan belastning. Endast en mindre del av våldsbrotten i centrala Stockholm (15 %) skedde mellan två personer som båda saknade tidigare kriminell belastning (Wikström, 1985 s. 268).

I samma skrift anfördes:

Våld är ett fenomen som inte är särskilt spritt i den svenska befolkningen. En undersökning av en årskull stockholmare upp till 26-årsåldern visade att 4 av 100 var registrerade för minst ett våldsbrott. Bland dem som var kända för våldsbrott svarade 1/5 för hälften av brotten (Wikström, 1987 c).

Gärningsmännen i det polisanmälda våldet är till stor del tidigare brottsbelastade, dessutom är många missbrukare av olika slag (Kühlhorn, 1984, Wikström, 1985).

Bland de personer som gör sig skyldiga till upprepade våldsbrott utanför familjen är de flesta sådana som är aktiva i en rad olika brottstyper. Det finns inte mycket stöd för att det skulle finnas någon större grupp gärningsmän som sysslar uteslutande med upprepade våldsbrott. I stället tycks våldet vanligen ingå som en del av ett mönster av allmän brottslighet, där tillgrepps-brottsligheten dominerar (Wikström, 1985).

Av Brottsutvecklingen framgår vidare att yngre män starkt dominerar bland gärningsmännen. När det gäller utomhusbrotten är många av de misstänkta mellan 15 och 19 år, men den största gruppen är mellan 20 och 24 år.

Att det är en mycket speciell kategori människor som i stor utsträckning står bakom våldsbrotten har visats även i en annan undersökning som berörs i Läktarvåld, orsaker och åtgärder, 1986:3 BRÅ utredning. I denna skrift konstateras följande:

Det är inte vanliga killar som är inblandade i läktarvåld. De flesta som grips för läktarvåld är nämligen tidigare dömda. Mest anmärkningsvärt är att mer än varannan är fälld för våldsbrott. Flera har också tidigare dömts för olaga vapeninnehav.

Undersökningen har också visat att ju allvarigare ett läktarbråk är desto fler brottsbelastade personer finns det bland de inblandade.

Slutsatsen är att det finns en grupp våldsbenägna personer som söker sig till fotbolls- och ishockeymatcher samt andra stora evenemang, såsom pop-konserter etc, och som är beredda att uppmuntra eller blanda sig i bråk.

Påföljder vid misshandelsbrott

Enligt brottsbalken gäller följande straffskalor.

Ringa misshandel	böter
Misshandel	fängelse i högst två år
Grov misshandel	fängelse, lägst ett och högst tio år

Detta är de påföljder som idag är möjliga att utdöma. Man kan då fråga sig vilka straff som utdöms i praktiken? Detta har undersökts och redovisats i en rapport utgiven av justitiedepartementet, Straffmätning, slutrapport, Ds Ju 1980:9. Av utredningen framgick följande.

För s.k. ordinär misshandel och ringa misshandel (3 kap. 5 § brottsbalken) utdömdes 1978 fängelsestraff för drygt 26 % av de dömda, villkorlig dom eller skyddstillsyn för drygt 21 % och böter för drygt 41 %. I resterande drygt 10 % användes övriga påföljder, exempelvis överlämnande till vård.

Beträffande normalfallet av misshandel gällde följande.

1970 inträffade en mildring av straffmätningen för normalfallet av misshandel. Det genomsnittliga fängelsestraffet sjönk till 1,6 månad. För hela perioden 1970-79 har straffnivån i stort sett blivit kvar vid 1970 års medelvärde med endast några mindre skiftningar för enstaka år. Det förhållandevis låga genomsnittsstraffet beror främst på hög frekvens av enmånadsstraffet, dvs. fängelsestraffskalans minimum. Under tiden 1970-1979 utgjorde detta straff något mer än 2/3 av samtliga med tillämpning av 3 kap. 5 § BrB ådömda fängelsestraff.

I fängelsestraffkommitténs huvudbetänkande Påföljd för brott (SOU 1986:14) anförts beträffande normalgraden av misshandel att då valet stod mellan påföljderna fängelse, villkorlig dom och skyddstillsyn, valdes kriminalvård i frihet i drygt 50 % av fallen.

Hur har då utvecklingen varit när det gäller utdömande av straff för grov misshandel? Enligt den ovan nämnda rapporten från justitiedepartementet gällde följande.

Det mest framträdande draget i straffmätningen för grov misshandel är dock den utpräglade benägenheten att döma till straff enligt straffskalans minimum. Sålunda dömdes till fängelse ett år i 63 % av samtliga domar under perioden 1965-1970 och i 72 % av domarna under tiden 1971-1979, i båda

beräkningarna med bortseende från straff under minimum. Man kan alltså iakttaga en ökande tendens till att straffet bestäms till fängelse ett år.

Mot. 1989/90
Ju613

Här skall framhållas att i utredningen hade man funnit att i de fall straff satts under minimum var det fråga om s.k. nödvärnsexcess, dvs. att den åtalade i nödvärnssituation tagit till svårare våld än som varit rimligt. Utredningen fann vidare att längre straff än två och ett halvt års fängelse inte hade förekommit för grov misshandel.

Fängelsestraffkommittén fann i sitt ovan nämnda betänkande vidare att man av rättspraxis kunde utläsa en ganska stor försiktighet när det gäller att klassificera en misshandel som grov. För att ett misshandelsbrott skulle bedömas som grov misshandel visade praxis att det krävdes en mycket svår misshandel.

Undersökningarna visar således sammanfattningsvis att vid ordinära misshandelsbrott väljs mildare påföljd än fängelse i ungefär halva antalet mål. Då det gäller grov misshandel bestäms påföljden i ungefär två tredjedelar av målen till straffminimum, ett års fängelse. Slutligen bedöms även svåra misshandelsfall ofta som ordinär misshandel och föranleder alltså mildare straff än om brottet hade betecknats som grov misshandel. Det är emellertid nödvändigt att i detta sammanhang framhålla att även om en person dömts till ett fängelsestraff av viss längd friges vederbörande efter halva strafftiden, eller i vissa fall, om straffet är längre än två års fängelse, efter två tredjedelar av tiden.

Skärp straffet för ordinära misshandelsbrott

Det finns fog för att skärpa straffet för ordinär misshandel. Det finns anledning att höja maximistraffet för ordinär misshandel till fyra år från nuvarande två. Brottet innefattar en grov integritetskränkning och medför ofta mycket lidande för offret. Samtidigt med en sådan förändring kan i motiv slås fast att frihetsberövande påföljd skall vara normalstraffet för misshandel. Av det ovan anförda framgår ju att det idag inte sällan väljs icke frihetsberövande påföljd. Dessa förändringar skulle leda till *dels* att längre påföljder utdömdes, eftersom ju lagstiftaren genom höjning av maximistraffet markerat hur allvarligt brottet är, *dels* att icke frihetsberövande påföljder skulle tillhöra undantagen.

En sådan straffskärpning kan verka tämligen dramatisk. Vi är emellertid inte ensamma om att se så allvarligt på denna typ av brott. Fängelsestraffkommittén uttalade i det tidigare nämnda betänkandet bland annat följande:

Skyddsobjektet när det gäller brotten mot person kan i vid bemärkelse sägas vara den enskildes liv, hälsa och frihet eller, med en annan term, den personliga integriteten. Enligt vår mening finns det inget skyddsobjekt som är viktigare än detta. Och det finns endast ett par skyddsobjekt som är jämförbara i betydelse, nämligen rikets säkerhet och folkets självbestämmanderätt.

Kommittén anförde vidare:

Mot bakgrund av skyddsobjektets stora betydelse vid brotten mot person står det klart att de allvarligaste av dessa gärningar är brott med mycket högt straffvärde. Men även rent allmänt måste brotten mot person tillmätas ett högt straffvärde.

Vidare anförde kommittén: Vår grundinställning till brotten mot person är att de allmänt sett har ett högt straffvärde. Detta gäller särskilt bl.a. misshandelsbrott. Lagstiftaren bör genom straffskalan för misshandel klart säga ifrån att våldshandlingar riktade mot andra människor hör till de brott som samhället synnerligen kraftigt tar avstånd ifrån.

Höj minimistraffet vid grov misshandel

I den ovan nämnda slutrapporten (Ds Ju 1980:9) diskuteras gränsen mellan ordinär misshandel och grov sådan. Bland annat anføres följande:

Rubriceringen grov misshandel har i undersökta domar vanligen avsett livsfarliga gärningar. Endast i ett fåtal domar har misshandel rubricerats som grov under motivering att gärningsmannen visat synnerlig hänsynslöshet eller råhet. Typiskt sett har som grov misshandel betecknats fall där gärningsmannen utdelat knivhugg med livshotande skador som följd. Statistiken visar att straffen för sådana brott vanligen stannar vid straffskalans minimum, fängelse ett år.

Vid en närmare analys av ett antal domar fann man följande enligt rapporten. I 14 fall hade misshandeln vållat svår skada. Gärningarna hade förövats i tio fall genom grovt våld och i övriga fall genom medelgrovt våld. Brotten hade likväl bedömts som "normalfallet" misshandel och resulterat i ett medelvärde av fängelsestraff på 3.4 månader.

I rapporten drogs vissa slutsatser. Bland annat sades följande:

Däremot synes praxis, särskilt i förhållande till straffmätning för förmögenhetsbrott, vara i stort sett mildare för grövre misshandelsbrott än vad som kan anses rimligt. I synnerhet förefaller det otillfredsställande att många våldsbrott, vilka allmänt måste uppfattas som grova, inte i rättspraxis har bedömts som grov misshandel och inte har föranlett annat än genomsnittligt ganska korta fängelsestraff.

För närvarande lyder 3 kap. 6 § brottsbalken enligt följande:

Är brott som i 5 § sägs att anse som grovt, skall för grov misshandel dömas till fängelse, lägst ett och högst tio år.

Vid bedömande huruvida brottet är grovt skall särskilt beaktas, om gärningen var livsfarlig eller om gärningsmannen tillfogat svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom eller eljest visat särskild hänsynslöshet eller råhet.

I rapporten föreslogs bl.a. att för att uppnå en rimligare bedömning av de i egentlig mening grova misshandelsbrotten skulle man i andra stycket kunna stryka ordet "synnerlig" (vilket 1988 ersattes med "särskild"). Vidare anfördes att det fanns anledning att omvärdera de grova våldsbrotten, särskilt i förhållande till de som grova rubricerade förmögenhetsbrotten.

Avslutningsvis anfördes i rapporten:

Till vad nu sagts an knyter följande spørsmål, som inte träder i dagen genom statistiken. Vid genomgången av domar och akter har framkommit en mängd fall i vilka vapen, vanligen kniv, kommit till användning. De flesta av dessa fall har rubricerats som grov misshandel, eftersom gärningen, oftast själva skadan, varit livsfarlig. Om så inte varit fallet har dock brottet ibland ansetts som "normalfallet" misshandel. Påföljden kan då ha stannat vid ett kortvarigt fängelsestraff. Emellertid är det ofta slumpen som avgör vad följden blir när gärningsmannen tar till vapen. Med hänsyn härtill och till att

kniv eller annat vapen under senare år alltmer kommit till användning vid våldsbrott finns anledning ifrågasätta, om det inte borde införas en straffskärpningsgrund som ungefär motsvarar strafflagens "resande av livsfarligt vapen". Straff skulle med tillämpning av en sådan regel kunna mera realistiskt utmätas efter hela situationens farlighet än vad nu är fallet.

Mot. 1989/90
Ju613

De ovan framförda förslagen till ändring gällande grov misshandel bör genomföras fullt ut. Rekvisitet "särskild" bör utgå och rekvisitet "resande av livsfarligt vapen" införas som straffskärpningsgrund. Samtidigt bör emellertid minimistraftet för detta brott höjas från nuvarande ett år till två års fängelse. Med tanke på hur svåra skador som ifrågakommer vid grov misshandel och att det jämfört med andra brott är ett mycket svårt brott ter sig en sådan skärpning befogad. Det är även befogad på den grunden att domstolarna så konsekvent håller sig nära nuvarande straffminimum, ett år, vilket inte är ett tillräckligt ingripande straff.

Även i detta fall kan hänvisning göras till fängelsestraffkommitténs betänkande. Den uttalade:

För att misshandelsbrott skall bedömas som *grov misshandel* krävs som ovan nämnts att det rör sig om en mycket svår misshandel. De gärningar som hänförs till den strängare straffskalan i 3 kap. 5 § är alltså mycket allvarliga. Det kan ifrågasättas om det inte i praxis har uppställts alltför stränga krav för att en gärning skall bedömas som grov misshandel. Att överväga avgränsningen mellan de olika graderna av brotten faller emellertid, liksom utformningen av de enskilda straffbestämmelserna över huvud taget, utanför vårt uppdrag.

Det kan i och för sig vara värt att nämna att innan brottsbalken infördes stadgades i strafflagen minimistraft på två års straffarbete för grov misshandel.

Hemställan

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen hos regeringen begär förslag om höjt straff för s.k. ordinär misshandel i enlighet med vad som anförts i motionen,
2. att riksdagen hos regeringen begär förslag om höjt minimistraft för grov misshandel i enlighet med vad som anförts i motionen,
3. att riksdagen hos regeringen begär förslag till de övriga ändringar av 3 kap. 6 § brottsbalken som anges i motionen.

Stockholm den 18 januari 1990

Mot. 1989/90

Ju613

Rolf Dahlberg (m)

Jerry Martinger (m)

Göthe Knutson (m)

Birgit Henriksson (m)

Göran Ericsson (m)

Inger Koch (m)

Carl G Nilsson (m)

Allan Ekström (m)

Ewy Möller (m)

Charlotte Cederschiöld (m)

Filip Fridolfsson (m)

Eva Björne (m)